herpy

VARANER

Varanus exanthematicus

En kraftig, markboende varan från savannerna i Västafrika och Centralafrika, som gräver djupa hålor och lever av snäckor, tusenfotingar och andra ryggradslösa djur. *Varanus exanthematicus* är den mest handlade varanen i världen, men också en av dem som oftast dör hos nya skötare. Den blir 60-100 cm, kräver ett stort, varmt terrarium med djupt substrat och trivs bäst med varierad, måttlig föda.

Familj: Varanidae Engelska: Savannah Monitor Publicerad 15 november 2026

FAKTARUTA

DJURET

Vuxenstorlek	**60-100 cm** total längd inkl. svans
Vikt	**750-3 600 g**
Livslängd	**10-15 år**
Aktiv	**På dagen**
Levnadssätt	**Marklevande och grävande**
Biotop	**Halvöken och savann**
Svårighetsgrad	**Erfaren**

SKÖTSEL

Min. terrarium	**200 × 100 × 80 cm** L × B × H för 1 vuxet djur
Temperatur, dag	**26-34 °C**
Värmeplats	**50-57 °C**
Temperatur, natt	**24-29 °C**
Luftfuktighet	**40-70 %**
Vatten	**Vattenskål**
UVB	**Nödvändigt** Fergusonzon 3
Föda	**Insekter och maskar/sniglar**
Hålls	**Ensamma eller parvis**

AVEL

Fortplantning	**Äggläggande**
Kullstorlek	**15-50 ägg**
Kullar per år	**1-3**
Inkubation	**150-180 dagar** vid 30-31 °C

SKYDD OCH PAPPER

CITES	**Bilaga II**
EU-bilaga	**Bilaga B**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Varanus exanthematicus är en kompakt, kraftigt byggd varan med brett huvud, kort hals, korta ben och starka grävklor. Tänderna är korta och trubbiga, eftersom arten knäcker snäckor, krabbor och hårdskaliga insekter. Kroppen är grå till brun med rader av ljusa, mörkt omringade fläckar, och tungan är blå och kluven. Fjällen på rygg och nacke är stora och knoppformade. Artnamnet kommer av det grekiska ordet för utslag och syftar sannolikt på de ljusa fläckarna på de knöliga fjällen.

Arten beskrevs 1792 av Louis Bosc utifrån ett djur från Senegalfloden. I omkring 200 år räknades den tillsammans med *Varanus albigularis* som underarter av samma art, och först på 1990-talet skildes de åt igen. Förväxlingen lever kvar i handeln. *V. albigularis* blir större, och de två arterna skiljer sig också i fjäll, teckning och näsborrarnas placering: hos *V. exanthematicus* sitter näsborrarna mitt mellan ögat och nosspetsen. Namnet *V. ocellatus* är en äldre synonym.

Arten är mindre än många tror. Vilda vuxna djur är i genomsnitt omkring 64 cm inklusive svans, med en nos-kloaklängd på omkring 33 cm, och väger typiskt 750 g. Även de största vilda djuren väger under 2 kg. I fångenskap blir djuren ofta större, eftersom det alltid finns mat. Typiskt blir de högst 100 cm, enstaka djur når upp mot 120 cm, och äldre uppgifter går ända upp till 150 cm. Ungarna är omkring 13 cm långa och väger 6-7 g vid kläckningen. En hane i fångenskap kan nå 61 cm och 3,6 kg redan som ettåring, flera gånger en vild vuxens vikt. Arten blir mycket lätt fet.

Arten hålls ofta som en liten, billig varan, men det är ett livslångt åtagande på minst ett decennium. Livslängden är 11-13 år, och många djur dör långt tidigare. Som vuxen behöver den ett stort, uppvärmt terrarium eller ett helt rum, foder i flera år, ljus och värme hela året och daglig tillsyn. Vuxna djur som har blivit för stora eller för kräsna slutar ofta som oönskade sällskapsdjur. Nästan alla djur i handeln är vildfångade eller så kallat farmade, och de är stressade, parasitbelastade och ofta avmagrade när de kommer till en ny ägare. Uppfödning i fångenskap lyckas sällan. Sammantaget är arten inget nybörjarval, även om den ofta säljs som det.

Läs mer: Köp av djur: uppfödda djur, vildfångst och transport

Utbredning och livsmiljö

Varanus exanthematicus har en mycket stor utbredning i Afrika söder om Sahara. Den finns från Mauretanien, Senegal och Gambia i väster genom Guinea-Bissau, Guinea, Sierra Leone, Liberia, Mali, Elfenbenskusten, Burkina Faso, Ghana, Togo, Benin, Niger och Nigeria till Tchad, Kamerun och Centralafrikanska republiken. Längre österut lever den i Sudan, Sydsudan, Etiopien och Eritrea och söderut i norra Kongo-Kinshasa (DR Kongo), Uganda och Kenya. Typlokalen är Senegalfloden.

Mot söder och öster ersätts den av *V. albigularis*, och gränsen mellan de två arterna är dåligt kartlagd. Därför kan fynden på kartan vara förväxlingar i gränszonen. Införda bestånd utanför Afrika, till exempel i Florida, räknas inte med i den ursprungliga utbredningen. De flesta djur i handeln kommer från Ghana, Togo och Benin, där de samlas in i stort antal.

> **Naturlig utbredning:** Mauretanien, Senegal, Gambia, Guinea-Bissau, Guinea, Sierra Leone, Liberia, Mali, Côte d’Ivoire, Burkina Faso, Ghana, Togo, Benin, Niger, Nigeria, Tchad, Kamerun, Centralafrikanska republiken, Sudan, Sydsudan, Etiopien, Eritrea, Kenya, Uganda och Kongo-Kinshasa.

LIVSMILJÖ

Arten lever i öppen savann, buskmark och ljus skog och i torra, steniga områden med glest växtlighet. Den finns inte i regnskog och inte i riktig öken. Den är dagaktiv och tillbringar mycket tid i hålor, som den gräver själv eller tar över från andra djur. De yngsta djuren på Ghanas kustslätter håller till i och vid hålorna från markboende, stora syrsor, där de hittar skydd.

Livet följer regntiden. Under den våta säsongen finns det gott om byten, och djuren äter mest och parar sig. Under den långa torrperioden, som kan vara 3-6 månader, finns det nästan inga bytesdjur, och djuren måste fasta. I fångenskap finns det mat hela året, och det är en viktig orsak till att djuren så lätt blir för tjocka.

I naturen består födan nästan bara av ryggradslösa djur: snäckor, tusenfotingar, skorpioner, syrsor, gräshoppor, jordlöpare, skalbaggar och krabbor, och dessutom grodor och enstaka ägg från ödlor. Hos unga djur i Ghana är det små syrsor, senare skorpioner och paddor, och hos vuxna i Senegal är tusenfotingar den vanligaste födan. Större ryggradsdjur förekommer bara sällan i födan.

Läs mer: Foderdjur: hållning och avel

Skötsel

TERRARIET

En vuxen *Varanus exanthematicus* ska ha ett stort, markbaserat terrarium på minst 200 × 100 × 80 cm (längd × bredd × höjd), och mer är bättre. Ett par ska ha omkring 210 × 150 × 120 cm med 40 cm bottensubstrat. Ett terrarium på 180 × 45 cm ger bara plats att ligga still. Terrariet byggs ofta själv av träskivor med glasfront, eller så inreds ett helt rum.

Ungarna börjar i en liten plastlåda på omkring 50 × 25 × 30 cm med ventilationshål, fuktigt hushållspapper och gömslen under de första fyra månaderna. Vid sex månaders ålder flyttas de till ett terrarium på omkring 140 × 50 × 95 cm med 10 cm substrat, och därefter växer terrariet med djuret. Det är dyrare att köpa små terrarier flera gånger än att bygga ett stort för vuxenlivet.

Substratet är det viktigaste. Arten gräver, och vuxna djur ska ha omkring 40 cm djupt substrat av en blandning av fin sand, grov grus, trädgårdsjord utan gödning och kokosfiber eller bark, så att den kan göra gångar och hålor. För de yngsta djuren räcker omkring 10 cm. Löst substrat kan sväljas av misstag och ge förstoppning, så mata gärna på en platt sten eller ett fat, och håll koll på avföringen. Ge gömslen i båda ändarna av temperaturgradienten, till exempel lådor, halva rör och trälådor, som byggs större allteftersom djuret växer. Platta stenar och några kraftiga grenar används för att klättra och sola sig på.

Arten är stark och uthållig och söker hela tiden efter svaga punkter. Klorna river hål i nät och tråd, så använd massiva väggar, en tung, säkrad lucka och ett låst rum. Golv, väggar och tak ska sitta ordentligt ihop. Värmelampor och värmeelement ska sitta bakom nät eller galler, så att djuret inte kan gräva eller klättra in till dem och bränna sig. Terrariet ska rengöras ofta, eftersom djuret äter ofta och bajsar var det vill.

TEMPERATUR

Varanus exanthematicus kommer från varma, öppna områden och behöver en tydlig temperaturgradient. På dagen ska lufttemperaturen i terrariet vara 29-34 °C, med en svalare ände på 26-28 °C. Under solplatsen ska ytan vara 50-57 °C. Det är yttemperaturen i själva solplatsen, mätt med en IR-termometer, och inte luften. Mät lufttemperaturen samtidigt med en digital termometer. På natten faller luften till 24-29 °C. Använd inte vitt ljus till nattvärmen, utan till exempel keramiska värmeelement eller värmekablar.

Värmen kommer från en eller flera kraftiga spotlights eller värmelampor över solplatsen, eventuellt kompletterade med värmekablar under en del av substratet, allt styrt av termostater. Värmestenar används inte, eftersom de kan bli för varma och bränna djuret. Solplatsen ska ligga så att djuret kan komma helt in under lampan, men också kan dra sig ner i det svala, djupa substratet.

Före parning kan lufttemperaturen sänkas från 34 till omkring 31 °C under en period, och dagen göras 5 timmar kortare. I övrigt hålls temperaturen stabil året runt. I den södra delen av utbredningen kan djuren gå i en kort vila när det blir kallt, men den bör inte framkallas. Är djuret slött och äter inte är temperaturen för låg.

Läs mer: Värme och temperatur

LUFTFUKTIGHET OCH VATTEN

Varanus exanthematicus kommer från torra savanner, men hålor och djupt bottensubstrat håller sannolikt en högre luftfuktighet än ytan. Terrariet ska därför vara torrt på ytan och fuktigt längre ner. Ungarna kan hållas vid omkring 70 % de första månaderna, så att de ömsar skinn rent och växer bra. Hos vuxna djur är omkring 40-70 % lämpligt. Det är ett misstag att skapa en regnskogsmiljö med ständigt fuktig luft och botten. Det ger svamp, mögel och hudproblem.

Före parningen kan en regnperiod efterliknas med korta, kraftiga besprutningar med en trädgårdsspruta: två korta besprutningar varannan dag i fem veckor, så att luftfuktigheten når omkring 90 %. Därefter hålls terrariet torrt igen.

Ge alltid en stor, stabil vattenskål eller ett kar som djuret kan lägga sig helt i. Arten badar gärna och kan vara under vatten länge. Vattnet byts minst en gång om dagen, eftersom djuret dricker och bajsar i det. Djuren välter lätt lätta skålar, så använd en tung, stabil skål.

Läs mer: Luftfuktighet, sprayning och ventilation

LJUS OCH UVB

Som dagaktiv solälskare behöver *Varanus exanthematicus* starkt ljus och UVB-strålning. UVB är nödvändigt för kalkomsättningen. Ge den Ferguson-zon 3, så att UV-indexet vid solplatsen är omkring 3-7 och avtar mot den skuggiga änden. Zonen motsvarar andra dagaktiva, solälskande varaner; exakta mätningar för arten finns inte. Använd ett kraftigt UVB-rör (T5 HO) över hela solplatsens längd eller en kombinerad kvicksilverlampa med UVB. Lampor och rör ska bytas enligt tillverkarens anvisningar, typiskt efter 6-12 månader, eftersom UV-effekten sjunker långt innan ljuset slocknar.

Ljuset tänds 12-13 timmar om dagen på sommaren och något kortare på vintern, styrt av en timer. Vistelse utomhus i en säkrad voljär med skugga är en bra vinst, eftersom solljuset där inte filtreras av glas eller plast. Djuret får aldrig kunna rymma, och det ska alltid kunna komma i skugga.

Läs mer: Ljus och UVB

UTFODRING

I naturen lever *Varanus exanthematicus* av ryggradslösa djur, och i fångenskap bör fodret likna det. Grundfodret är varierade insekter och andra ryggradslösa djur: syrsor, gräshoppor, dubiakackerlackor, kackerlackor, zophobas, snäckor och daggmaskar. Insekterna pudras med kalk, och då och då med ett vitamin- och mineraltillskott. Använd inte bara syrsor och

mjölmaskar, för vuxna djur ignorerar dem ofta. Snäckor från naturen kan bära på parasiter och miljögifter, så använd uppfödda. Ge bara då och då en liten mus eller ett ägg som tillskott.

Gnagare har länge varit standardfoder och kan användas som huvudföda utan påvisade skador, men de förknippas ofta med fetma och leverskador. Överutfodring är det vanligaste misstaget. Gnagare är rika på fett, och en varan som får möss varannan dag och bara lite motion blir snabbt fet. Fetma är ett alltför vanligt skötselfel hos arten, och fettlever (hepatisk lipidos) är en allvarlig följd.

Ungarna får syrsor och mjölmaskar pudrade med kalk och vitaminer flera gånger om dagen, och en liten nyfödd mus var tredje dag. De växer omkring 2 g i veckan de första månaderna. Efter ett halvår byter man till större insekter, kackerlackor och små möss. Vuxna djur utfodras omkring två gånger i veckan i mängder som håller djuret smalt. Väg djuret varje månad, och justera mängden efter vikt och utseende: en frisk varan har en tydlig midja och är aktiv. Till ungar får insekterna högst vara två tredjedelar av huvudets längd.

Läs mer: Kalk, vitaminer och tillskott

BETEENDE OCH HANTERING

Varanus exanthematicus är inte tam av naturen. Nyfångade djur blåser upp sig, fräser, slår med svansen och biter. Djuren är starka och har kraftiga käkar. Djupa bett kan kräva stygn och antibiotika. Klorna är vassa och kan riva upp huden vid hantering. Svansen används som en piska. Använd aldrig bara händer i terrariet när djuret är stressat, och ha helst med en extra person vid hantering av stora djur.

Tämjning kräver tid under det första året. Ge ett nytt djur flera dagar i ro, och låt det äta i fred innan du börjar röra det. Vissa djur blir aldrig tama. Använd lugna, låga rörelser, stötta kroppen under djuret och undvik att gripa uppifrån. Korta, regelbundna pass på några minuter är bättre än sällsynta, långa. Djur som är vana vid en rutin med fasta tider för utfodring och rengöring mår bäst, och många tycker inte om förändringar.

Alla kräldjur kan bära Salmonella utan att vara sjuka, och bland ödlor kan 84 % vara smittbärare. Tvätta alltid händerna efter hantering av djur, bottensubstrat och vatten, och använd utrustning som bara används till terrariet. Små barn, gravida och försvagade personer bör inte ha kontakt med djuret.

Hanarna är revirhävdande och kan skada varandra allvarligt, så håll dem åtskilda. Ett par kan hållas ihop i ett mycket stort terrarium, men honan kan vara aggressiv efter parning och måste ha möjlighet att komma undan. Som huvudregel hålls djuren en och en. Även enstaka djur ägnar tid varje dag åt att leta efter en väg ut.

Läs mer: Karantän och hygien

Avel

KÖNSMOGNAD OCH KÖNSBESTÄMNING

Könet är svårt att se hos *Varanus exanthematicus*, men vissa skillnader syns, även hos de nykläckta. Hanen har ett kraftigare huvud med en mer utpräglad bula på nosen, medan honan har en mer sluttande och spetsig nos. Hos hanen finns en tydlig fåra under svansroten, som hos könsmogna djur ligger mellan två hemipenisbulor, medan honan har en plattare svansrot. Hanens färger är dessutom ljusare och mer guldgula, honans mörkare och mer mattbruna. Skillnaderna bygger på få djur och är inte säkra.

Hanen kan ha tydliga hemipenisbulor redan efter ett år. Djuren kan para sig när de är knappt två och ett halvt år, och honan kan lägga sina första ägg när hon är knappt tre år. Honan bör vara fullvuxen och i gott foderhull innan hon används i avel.

PARNING

Uppfödning av *Varanus exanthematicus* lyckas sällan. Ett par ska ha ett mycket stort terrarium på omkring 210 × 150 × 120 cm med 40 cm bottensubstrat. Före parningen sänks lufttemperaturen från 34 till omkring 31 °C med en svalare ände på omkring 27 °C, medan solplatsen hålls på 50-55 °C. Dagen görs 5 timmar kortare, och utfodringen minskas till tre gånger i veckan. I oktober införs en regnperiod med korta besprutningar, så att luftfuktigheten ligger på omkring 90 % i fem veckor.

Parningen börjar i slutet av november. Hanen nickar med huvudet, gnuggar nosen mot honans hals och kliar henne på ryggen och svansroten tills hon lyfter svansen. En parning varar från 25 minuter till 4 timmar, och hanen växlar mellan sina två hemipenis. Paret parar sig varje vecka från november till mars. Honan kan få skrapsår av klorna. När parningarna upphör kan honan bli aggressiv mot hanen, och då ska han flyttas. Temperatur och dagslängd återställs därefter.

ÄGGLÄGGNING OCH KULLAR

Honan av *Varanus exanthematicus* lägger stora kullar. Uppgifterna varierar från 15 till 50 ägg, och över 40 har setts. Hon kan lägga tre kullar på en säsong: den andra omkring 32 dagar och den tredje omkring 55 dagar efter den första, med 20-30 ägg i varje. Efter parningarna ska hon få hela bytesdjur två gånger dagligen i fyra veckor och hårdkokta ägg och kalkberikade insekter varannan dag.

Omkring 16 dagar efter sista parningen blir buken tydligt utspänd, och honan drar sig tillbaka till ett hörn i terrariet. Hon slutar äta omkring fyra dagar före äggläggningen. Hon gräver ett hål omkring 20 cm djupt, backar in över öppningen och lägger äggen, som är omkring 5 × 3 cm och väger 12 g. Efteråt täcker hon hålet med jord. Äggläggningen sker omkring 36 dagar efter sista parningen, och honan kan gå upp 450 g på två veckor när hon börjar äta igen.

Terrariet ska därför ha djupt, löst substrat där honan kan gräva sitt hål i fred.

INKUBATION

Äggen från *Varanus exanthematicus* tas ut ur boet samma dag och läggs halvvägs ner i ett fuktigt medium av vermikulit och perlit i förhållandet 2:1, tillsatt vatten i förhållandet 1:1 efter vikt. De ruvas i en plastlåda på omkring 50 × 30 × 25 cm i en inkubator vid 30-31 °C, och locket öppnas var femte dag för att byta luft. Efter omkring 21 dagar kan man se i ljus om äggen är befruktade.

Äggen kläcks efter 156-160 dagar vid 30 °C, och alla ungar i en kull kan vara ute inom ett dygn. Enstaka ungar kan dö fullt utvecklade i ägget. Temperaturberoende kön är inte känt.

Läs mer: Inkubation av ägg

UPPFÖDNING AV UNGAR

Ungarna av *Varanus exanthematicus* väger 7-13 g, i genomsnitt 9 g, och är omkring 8 cm från nos till kloak vid kläckningen. De kan hållas i grupper om tre i små plastlådor och börjar äta omkring 12 dagar efter kläckningen, tre dagar efter att gulan i tarmen är förbrukad. Nyköpta ungar bör sättas i karantän och undersökas för parasiter hos en veterinär.

Lådorna ska ha fuktigt hushållspapper som botten och omkring 70 % luftfuktighet, så att ungarna kan ömsa skinn och växa. Värmen kommer från en värmekabel under lådorna, och ungarna får små syrsor och mjölmaskar med kalk och vitaminer två gånger dagligen och en nyfödd mus var tredje dag. De går upp omkring 2 g i veckan. Efter fyra månader kan de flytta till ett större terrarium, och därefter ska terrariet och bottensubstratet växa med djuret. Ungar bör säljas först när de har ätit stabilt i tre veckor.

Ungar från uppfödning är starkare än vildfångade, men de är sällsynta. Håll dem åtskilda om några blir för dominanta eller biter varandra.

Hälsa och vanliga misstag

Varanus exanthematicus räknas som en av de varaner som oftast dör hos nya skötare. Orsakerna är nästan alltid desamma:

- Fetma och fettlever. Djuret får för mycket och för fet föda, särskilt gnagare, och för lite rörelse. Det ger tung kropp, slöhet och till sist leversvikt.
- För låg temperatur. Djuret äter dåligt, smälter dåligt och blir mer mottagligt för sjukdom. Kontrollera solplatsens yttemperatur med IR-termometer.
- Kalkbrist och bensjukdom när UVB och kalk saknas. Det ger mjuka käkar, krokiga ben och skakningar.
- Matsmältningsstopp av intaget partikelsubstrat. Märks på uteblivande avföring och uppsvälld buk.
- Parasiter: inälvsmask och amöbor, och dessutom fästingar och kvalster på vildfångade djur. Tungmask (pentastomider) har också beskrivits. Nya djur ska i karantän och lämna avföringsprov hos en veterinär.
- Munröta (stomatit) med röda fläckar och gul beläggning i munnen.
- Uttorkning och hudproblem, om luftfuktigheten är helt fel.
- Brännskador från oskyddade värmelampor.

Djur i handeln är nästan alla vildfångade eller farmade. De är ofta avmagrade, uttorkade och fulla av parasiter. Välj ett vaket, nyfiket djur med fyllig kropp, klara ögon, ren kloak, rosa mun och utan fästingar, kvalster eller sår. Djur med smutsig kloak, beläggningar i munnen, rinnande näsa eller avmagring bör undvikas. Ett djur som inte äter är sjukt och ska till en veterinär med erfarenhet av reptiler. Låt nya djur vänja sig i flera dagar innan de hanteras.

Läs mer: Vanliga sjukdomar och tecken på sjukdom

Fråga alltid dina kunniga bekanta

Guiden är ett bra ställe att börja på, men den kan inte ersätta erfarenhet. Djur är olika, och mycket av det viktigaste lär man sig av dem som har hållit arten i åratal. Prata med en uppfödare, en erfaren djurhållare eller en veterinär med kunskap om kräldjur och groddjur innan du skaffar djuret - och igen om något verkar fel.